

A titkár felolvassa e bizottságok jelentéseit:

1. Fröhlich Izidor és Dr. Staub Móricz urak, mint a választmány részéről a számadások és a pénztár megvizsgálására kiküldöttek, a számadások hitelesítő lapjára a következő záradékot írták: »Jelen számadás tételeit úgy egymással, valamint a könyvekkel, a pénztárral és a Társulat értékpapírjairól a Magyar Földhitelintézet által 1889. évi június 30-ikán kiállított le-téteményi elismervénnyel összehasonlítottuk és azokat minden tekintetben rendben talál-tuk. Kelt Budapesten, 1890 januárius 7-ikén.«

2. Gyulya és Somogyi Rudolf urak, mint a számadások és pénztár megvizsgálá-sára a múlt évi közgyűlésből kiküldöttek, a pénztári számadások hitelesítő lapjára a kö-vetkező nyilatkozatot írták: »Alulírottak, mint a közgyűlés által a számadások és pénztár megvizsgálásával megbízottak, úgy a számadási könyveket, mint a pénztári kész-letet és az értékpapírokat megvizsgáltuk, a számadást rendben, és a pénztári készletet és értékpapírokat a számadásilag kimutatott mennyiségben hiány nélkül találtuk. — Budapesten, 1890 januárius 13-ikán.«

3. Semsey Andor és Wartha Vincze urak, mint a választmány részé-ről a könyvtár megvizsgálására kiküldött bizottság tagjai, a következő jelentést tették: »Alulírottak a Társulat könyvtárának meg-vizsgálására kiküldetvén, tisztelettel jelentjük, hogy megbízatásunkban eljártunk, s a könyvt-árt megvizsgáltuk. Örömmel értesítjük a tts. Választmányt, hogy könyvtárunkban a lajstro-mok pontosan vezetvék, a kikölcsönzött könyvek nyilvántartása és a folyóiratok jegyzéke a szabályzatnak megfelelő, s hogy könyvtárunkban mindent rendben találtunk. Budapest, 1890 januárius 7-ikén.

Az elnök a tisztí jelentésekkel kap-csolatban kérdi a közgyűlésen jelenlevőket, van-e valakinek észrevétele a felolvasott jelentésekre, avagy tudomásul veszi-e a köz-gyűlés a tisztí jelentéseket.

A Közgyűlés a tisztí jelentéseket egy-hangúlag tudomásul veszi.

Napirenden vannak a Választmány jelentései:

Lengyel Béla első titkár a Választ-mánynak következő előtersztését adja elő:

Tisztelt Közgyűlés!

Az 1889 januáriusban megtartott köz-gyűlésen Dr. Csapodi István tagtársunk in-dítványozta, hogy Társulatunk havi folyó-iratának czimében az a rosszúl képezett szó »Közlöny« mással helyettesíttessék.

A közgyűlés az indítványt érdemleges tárgyalás végett a választmányhoz tette át

azzal a meghagyással, hogy a választmány a jövő évi közgyűlés elé ez ügyben véleményt terjesszen.

A választmány az indítványozóval teljesen egyetért abban, hogy a »Közlöny« szó nincs helyesen képezve s ha ma kellene folyóira-tunkat megindítani, czimébe a »Közlöny« szót bizonyára nem használná.

Tekintve azonban azt a körülményt, hogy folyóiratunknak immár XXI kötete viseli jelenlegi czimét; továbbá azt, hogy a »Közlöny« kifejezést ma már nem annyira szónak, mint inkább pusztán névnek kíván-juk tekinteni, a mely folyóiratunkat jelzi; s végre, hogy folyóiratunk, sem irányát, sem feladatát és a maga elé tűzött czélt a jövőben sem változtatja meg és így új programm alapján új folyamat indítani nem megalokolt: a választmány nem tartja szükségesnek és megalokoltnak, hogy folyó-iratunk czimében változás történjék.

A Közgyűlés a választmány jelentését tudomásul veszi.

A napirend értelmében a pályauygyek kérdése van a soron.

Az első titkár jelenti, hogy az 1888 jan. 18-ikán tartott közgyűlés a következő pályakérdést tűzte ki:

»Kívántatik mentől több olyanféle ta-nulságos fizikai kísérletnek vagy kísérlet-módosításnak vázlatos rajzokkal megvilágo-sított részletes leírása, a források megneve-zésével, melyek, noha könnyű szerrel végre-hajthatók s a középiskolai oktatásban is értékesíthetők, mindekkoráig vagy sehol, vagy legfeljebb a fizikai folyóiratokban tétettek közzé, de a tan- és kézikönyvekbe még nem vétettek fel.« Jutalma 300 (háromszáz) frt. A beküldés határideje 1889 október 31-ike.

E kérdésre a kitűzött határidőig egy pályamű érkezett be »Mesarthim« jeligével, mely bírálatra kiadatván, róla a bírálók a következő jelentést terjesztették a választ-mány elé:

A »Mesarthim« jeligével ellátott pályamunka 148 írott oldalra terjed, mihez 112 csinosan kiállított rajz van mellékelve. A közölt kísérletek a fizikának minden ágára vonatkoznak és közös jellemvonásuk, hogy a középiskolában is rendelkezésre álló, arány-lag csekély felszereléssel végrehajthatók. E tekintetben a pályázati feltételnek általában megfelelnek. Azonban a források megneve-zése tekintetében hiányok mutatkoznak, mert szerző szerint mindegyik kísérlete »vagy egészen eredeti jelleggel bír, vagy lényege-sen módosítva és javítva van«, mindamellett a leírásból nem mindig tűnik ki világosan, hogy a módosítás mire vonatkozik. Így például »a fa likacsosságának kimutatása bőrrel körülragasztott fakoronggal« nagyon emlékeztet Kont Gyula populáris előadásá-

ban látott kísérletre;* »a folyadékok oldalnyomása és reakciója« lényegben úgy van megmutatva, mint Weinhold fizikájában;** »a folyadékok kölcsönös átszivárgása« hasonlóan van leírva Weinhold »Phys. Demonstrationen« című munkájában; »a könnyű gázok beömlése és kiömlése« leírt módját már Wöhler ismertette;*** »a légrézégés sajátosságainak kimutatása« Kohn közleményében lényegben feltalálható; és valószínű, hogy még több ilyen esettel találkozunk, ha az irodalmat kellően átvizsgáljuk, a mi szerzőnek lett volna kötelessége s a mire a bírálók a rendelkezésükre álló rövid idő alatt nem vállalkozhattak.

A mi már most a szóban forgó pályamű tudományos értékét illeti, meg kell vallani, hogy a kísérletek sokkal inkább imponálnak nagy számmal, mint belső tartalmukkal. Mert a kísérletek czélja nagyrészt valamely alárendelt tünemény bemutatása, mint például buborékok megtöltése hidrogénnel vagy világító gázzal és meggyújtásuk; a víz, a higanyszalag ritmikus mozgása, kifeszített hártvány rezgetése különböző módokon, a hang áttétele szilárd lemezekre, a Chladni-féle és a hártványidomok egyidejű létrehozatala, higanycseppek ritmikus mozgása, a láng ritmikus mozgása. az elektromos influenciánál fellépő szikrák, új elektromos kísérlet, villám-tábla, gyantába nyomott elektromos alakok, üvegrepszítés stb., vagy a fontosabb kísérleteknek csak egyes fogásokkal való javítása, mint például buborékfúvás, a léggömb, alumíniumgyűrűk használata, a vibrograf használata, az utánzörgés, az éneklő lángok tanulmányozása, a lecsapódás tüneménye, gyújtás elektromossággal, mágnességi görbék stb.; azonkívül terjedelmesen le vannak írva tünemények, melyek bonyolódott természetöknél fogva inkább csak megfejtendő problémák, mintsem tanulmányos előadási kísérletek, mint például a surlódás ritmikus jelleme füstkiömléssel, kifeszített hártvány rezgetése különféle módokon, higanycseppek ritmikus mozgása, a láng ritmikus mozgása, gyantába nyomott elektromos alakok, színes szikranyomok stb.; de végre vannak közölve és fontosaknak jelölve olyan kísérletek is, melyek természetét szerző merőben félreismerte. Ilyenek a napfényugarak elhajlási és találkozási tüneménye, a füstadióméter, a kifeszített hártvány rezgési módjai, melyekben a szerző

csupa hosszrezgéseket lát ott is, a hol a keresztrezgéseknek nyilván lényeges szerepük van.

Ezekhez járul, hogy fel vannak véve olyan közeleső eljárások vagy fogások, melyek elterjedt használatnak örvendenek, úgy hogy ma valóban nehéz lenne megmondani, hogy ki használta őket először; például buborékok megtöltése hidrogénnel vagy világító gázzal, meggyújtásuk, szappanhártya mozgása tölszérben, Heron-labda ritkított térben, gázok szétömlése egymásfölé tett üvegekkel, utánzörgés monochorddal, mágnességi görbék stb.

Mindezeknek részletes felsorolása helyett már most ki akarjuk emelni azon kísérleteket, melyek lényeges hiányokban nem szenvednek, t. i. nem hibásak és a mellett tartalmaznak olyan javítást vagy fogást, mely végrehajtásukat megkönnyítvén, közlésüket érdekessé teszi. A kiválóan sikerült kísérletek czime alá van húzva: szappanlékészítés, buborékfúvás, ejtő gép Morse-írőkészülékkel, légnemek oldalnyomása, a légnemés kimutatása nagy üvegtölszérrel, mérleg-szivornya, leszűrő-szivornya, az időszakos hideg források utánzása, folyadék átszivárgása (idézéssel), a gázok beömlése és kiömlése (a kellő idézésekkel), a hurok rezgéséhez, alumínium-gyűrűk használata, a légrézégés sajátosságainak kimutatása (a kellő idézésekkel); a hangtalálkozási készülék kombinációja érzékeny lánggal (3-ik módosítás); a hangcsomók sípokban (hivatkozva Kohnra), az éneklő lángok tanulmányozása, a hangzörgő lángok, éneklő láng rezonáló cső nélkül, hártvány készítése, a legmagasabb hangoknak megfelelő hangidomok, a skioptikon használatához, a hold és naggyűrűket utánzó készülék (csak röviden a lycopodiummal való bevonás módja), a levegő terjedésénél mutatkozó hőtani tünemények (thermoszlop nélkül), a dörzsölés mint hőforrás, az ether felforralása dörzsöléssel, a víz fagyasztása szén-sulphiddal, a forrás a nyomástól függ, a geysirek utánzása, az elektromosság oszlása, az elektromos potentialt kibebbedő felületen, gyújtás elektromossággal, kísérletek elektromos víz-sugarakkal (hivatkozással), gyantába nyomott elektromos alakok, rögtönözött elektromágneses mozgató és lengő.

Fel vannak sorolva mindazon címek, melyek alatt található valami, bár némely esetben igen csekély, közölni való. Vajjon ezekben foglaltatnak-e az illető tünemények megmutatására szolgáló legjobb kísérletek, azt nem lehet állítani, minthogy szerző kiválóan és mondhatni kizárólagosan saját kísérleteit tartotta szem előtt. Az ügy érdekében talán kívánatosabb lett volna az eredetiség mellőzésével a legjobb előadási kísérletek összeállításával foglalkozni; más-

* Népszerű természettudományi előadások 57. sz.

** Weinhold: Vorschule der Experimentalphysik 139.

*** Wöhler: Berichte der deutschen chem. Ges. 1871.

† J. Kohn: Unmittelbare manometr. Flammen. Pogg. Ann. CLII. 321.

részt azonban tagadhatatlan, hogy szerzőnek érdemül kell betudni, hogy nemcsak utánzott, de önállóan és nem ritkán szerencsésen változtatott is.

Igaz ugyan, hogy nem nagy azon kísérletek száma, melyek különösen kiemelendőknek látszottak, de másrészt a felsorolt címek a kísérletek olyan hosszú sorozatát jelzik, annyi mégis a használható a »Mesarhim« című pályamunkában, hogy alulírottak a pályadíjt kiadhatónak vélik; az utóbb felsorolt kísérleteknek pedig, némi rövidítéssel és a kellő idézésekkel, kiadását a Pótfüzetekben ajánlják.

Budapest 1890 januárius 6-ikán.

SCHULLER ALAJOS.
BR. EÖTVÖS LORÁND.

A választmány a bírálók véleményét magáévá tette s ajánlja a közgyűlésnek, hogy a pályadíjat ítélje oda.

A közgyűlés ezek alapján elhatározza, hogy a »Mezarhim« jeligéjű munka szerzőjének a kitűzött pályadíj kiadassék.

E határozat értelmében az elnök felbontja a Társulat pecsétjével is elzárt levelet, a melyből Antolik Károly gimn. tanár neve tűnik elő.

A nyertes szerző nevének kihirdetését a közgyűlés éljenzéssel üdvözi.

Az első titkár jelenti, hogy a Társulat az 1888 januárius 18-ikán tartott közgyűlésen pályadíjat tűzött ki ásvány-földtani kérdésre, a melyre egy pályamunka érkezett. A felkért bírálók a következő jelentést terjesztették a választmány elé:

Tisztelt Választmány!

A kir. magy. Természettudományi Társulat 1888 jan. 18-ikán tartott közgyűlésén a következő kérdést tűzte ki.

»Kivántatik Magyarország eddigéig ismeretlen rhyolitjainak petrográfiai tanulmányozása, különös tekintettel a geológiai viszonyokra«.

A kitűzött határidőig, 1889 október 31-ikéig beérkezett egyetlen pályamű bírálótára felszólíttatván, van szerencsénk véleményünket a következőkben előterjeszteni:

A pályamű jeligéje: »A haza minden előtt«; címe: »A Telkibánya, Kovács-Vágás, Új-Huta között lévő riolit-terület«.

A szerző az Eperjes-Tokaji trachitcsoport olyan vidékéről ismerteti meg a riolitokat, melynek eddig csak egyes pontjairól volt tudomásunk, de összefüggő leírását az irodalomban mindeddig nélkülöztünk; leírja a kőzeteket több geológiai észlelettel, melyeket a helyszínen gyűjtött fáradságos s buzgóságot tanúsító kirándulásokon. A gyűjtött példányokat feldolgozta a petrográfiai módszerek gondos alkalmazásával, úgy hogy munkája nem csak Magyarországon ezen leg-

érdekesebb riolit-területére vet világot, de a geológiai adatokkal párosítva, a riolit-vidékek alapos ismeretét tektonikai és chronológiai tekintetben általában is előbbre vitte.

A felvett vagy 3 négyszög-mérföldnyi területéről geológiai térképet is készített (1:25000), mellyel a felvétel és tanulmány részleteit eléggé ki lehet tüntetni.

A mikroszkópi tanulmány némely nevezetes jelenségét lerajzolta 13 kis táblán. a szövegben pedig több helyen a mikrochemiai kísérletek eredményeit közli, melyek a dolgozat alapjának szilárdításához nem kevésbé járulnak hozzá.

Annai geológiai fontos észlelet és petrográfiai adat van e munkában, hogy a felhalmozott tények önálló becsüvé teszik, minélfogva a pályázat feltételeinek megfelelő s a jutalomra méltónak, a kiadásra érdemesnek tartjuk. A munka kiadása alkalmával a bírálók szívesen vállalkoznak, hogy a szerzőt néhány becsüszott helytelenségre figyelmeztetik.

Budapest, 1890 januárius 8-ikán.

DR. SZABÓ JÓZSEF.
DR. KRENNER JÓZSEF.

A választmány a bírálók e jelentését magáévá tette s a pályadíj kiadását a magáról is ajánlja.

A közgyűlés ezek alapján elhatározza, hogy »A haza minden előtt« jeligéjű munka szerzőjének a kitűzött pályadíj kiadassék.

E határozat értelmében az elnök felbontja a Társulat pecsétjével és elzárt jeligés levelet, a melyből Dr. Szádeczky Gyula neve tűnik elő.

A nyertes szerző nevének kihirdetését éljenzéssel üdvözi a közgyűlés.

A titkár jelenti, hogy a Bugát-alapból a sorrendben a növénytan következőjén, a választmány ajánlja, hogy 300 (háromszáz) forint pályadíj tűzessék ki a következő kérdés megoldására:

»Kivántatik a hazánk területén élő Thalophyták valamely — szabadon választható — családjának monografikus feldolgozása.« Jutalma 300 (háromszáz) forint. A beküldés határideje 1891 október 31-ike.

A közgyűlés a választmány ajánlatát elfogadja és a pályakérdés kihirdetését elrendeli.

A titkár jelenti, hogy a Bugát-alapból állattani pályakérdés van függőben, a melynek határideje 1890 október 31-ike. — Tudomásul van.

A titkár előterjeszti, hogy a folyó évben az országos érdekű kutatások köréből az ásvány-földtani munkákra kerül a sor; kéri a közgyűlést, hogy e célra pályadíjjal 1000 (egyezer) forintot tűzözzön ki.